

TÜRKİYE'DE KÖYE YÖNELME HAREKETLERİ

Yazan

Muzaffer SENCER

1950 den bu yana, gerek yazımızda gerekse sosyolojik çalışmalar alanındaki eğilim, günümüzde köyün ve köylünün büyük ölçüde aktüel bir konu haline geldiğini göstermektedir. Özellikle, 1946 dan sonra başlayan "demokratik hayat"ın, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren köylü halka doğru bir gidışı körüklediği düşünülürse, "köy"ün bugün gerçek bir sorun olmasının nedenine daha da yaklaşılmış olur. Bu çeşitli yaklaşımlar "köy üzerine yüzyılların yığıldığı bir "sır" tortusunun kaldırılması yolunda ilk adımlardır.

Genel olarak halkın ve özellikle köylünün, "ilgi alanı"na bu denli geç girişinin nedenleri arasında; başlıca "Anadolu Tarihi"nin başlangıcından bu yana Türk yazını'nın gerçekten bir pay alamamış olmasını, düşünür olarak sivrilmiş kişilerin "hürriyet", "adalet", "müsavaat" gibi temelsiz kavramların peşinde koşarak halkla bir ilişki kuramamalarını, Osmanlı tarihi boyunca devletin bir halk devleti olamayışını, Meşrutiyet'ten beri kurulan siyasal parti ve diğer kurumların halkın üstünde, halkla bağlanmalarını koparmış olmalarını sayabiliriz. Bütün bu nedenlere bir de Türkiye'de geç doğan Sosyolojik kafanın tümüyle teorik sorunlara yönelerek "alan çalışmaları" na sırt çevirmesi eklendikte, artık köye ulaşabilecek başka bir yolun kalmayacağı kolaylıkla anlaşılır. Bunlar; köylünün bugün bir takım konularda kişiyi şaşkınlığa uğratan davranışını açıklayabilecek, bazı ip uçlarıdır. Aydınlarımızın köyü unutmuş olmanın acısını çektikleri apaçıktır. Bunu hazırlayan sosyal gerekçeleri tarihsel süreç içinde kabataslak çizgilerle göstermek mümkündür. Bu çizgiler aynı zamanda bir "Anadolu dramı"nın öyküsüdür de...

Türk köylünün yazın ve düşün alanına girmesi Cumhuriyet'ten sonradır. Yüzyıllarca süren Osmanlı İmparatorluğu döneminde köy, devlet adı-

na vergi toplayanların ve sürekli savaşların sömürdüğü bir kaynaktır. Anadolu, devletin dinmez savaş tutkusunu kanyla beslemiştir. Türk köylüsü "Osmanlı ihtişamı" nı emeğiyle sulamıştır. Üstelik de köy genel bir toplum dayanışmasından, bir sosyal güvenlikten yoksun; kendi kaderini yaşıyarak kendi değerlerini yaratmak zorunda kalmıştır. Köyün yalnızlığında en büyük sorumluluk aydınlara yüklenmelidir.

Türk düşünce tarihinin bir temelden yoksun oluşu ve bilimsel düşüncenin eksikliği kültür öncülüğünün yazın'a geçmesine yol açmıştır. Bir akımın düşünce alanına girmesi onun yazın'da bir yankı bulmasıyla mümkün olmuştur. Bunun başlıca kanıtlarından biri Türk düşüncesini yaranların gerçekte birer yazıncı olmaları ya da yazın olanaklarına dayanmak zorunda kalmalarıdır¹. Bu yüzden Doğu'dan ve Batı'dan bütün kültür aktarmalarında bir aracı özelliği kazanan yazın, bir takım akımlarına yayılmasında öncülük etmiştir. Bu bakımdan köyün sesini ilk kez yazın'da aramamız gerekir.

Soyut ve içeriksiz bir takım kavramları yeniden değişik biçimlerde sunan bir anlayışın ürünü olarak "Divan Edebiyatı" olaylardan ürkmüş, gerçeklere eğilmemiş ve bu yüzden düzyazıyı bir yana bırakmıştır. Düzyazının bir kaç sıradan kavramı yüzlerce sözcükle dile getirme hevesine kurban edilmesi ya da yalnız tarihte kullanılmasının² nedeni gerçeği yansıyan Doğu kültüründe aranmalıdır. Düzyazı'nın varlığı bir arka plân ve bir temel olarak "düşünce"yi gerektirir. Bundan ötürü "Divan Edebiyatı"nda değil köyü, herhangi bir gerçeği yakalayabilmek olanağından söz edilemez.

"Divan Edebiyatı" ile atbaşı giden ve çoğunluk "halkın bağrından kopan ve halkın duygularını dile getiren" bir yazın olarak belirlenen "Halk Edebiyatı"nın da gerçekçi olmadığı apaçıktır. Güzellemelerle, koçaklamalarla dolu halk şiirinin; dinsel kahramanlıkları, yüce sevgileri ve dinsel olayları anlatan halk öykücülüğünün yüzyılların Anadolu serüvenine kapılarını kapadığı bir gerçektir. Bu yüzden halk yazınında da köyü ve köylüyü bulamıyoruz.

Öte yandan Yunus Emre'de kişiliğini bulan ve gittikçe içtenliğini yitirerek "Divan Edebiyatı"nda eriyen mistik "Tekke Edebiyatı", yapı-sı gerçeği, gerçeğe gözlerini yummuştur.

1) Örneğin, "türk düşüncesi" alanında adı en çok geçenlerden biri olan Ziya Gökalp, görüşlerini "nazım" yoluyla dile getirmek gereğini duymuştur.

2) Kemal Karpat : Türk Edebiyatında Sosyal Konular. S: 26-27 (1963, İstanbul).

Bütün bunlar, 19. yüzyıla kadar biricik kültür uğraşısı olan yazın'da gerçekçilik açısından büyük bir gediğin varlığını gösterir.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda başlayan "Batılaşma hareketleri" nin ilk belirtileri yazında görülür: Batı'nın Osmanlı İmparatorluğuna Fransa kanalıyla girmesi arka plânındaki "düşünce" evreninin etkisiyle, düz - yazı'nın yazınımıza katılması yazında, bütün yazın türlerinde bir Fransız taklitçiliğinin belirmesine yol açmıştır. "Etkinin İngiliz yazınından değil de Fransız yazınından gelmesi ve bunun 19. yüzyıldaki İngiliz siyasal nüfuzuna rağmen böyle olmasının nedeni Fransız düşüncesinin Osmanlı kafasına yakın bazı dogmatik özellikler taşıması"³ nda değil, 18. yüzyıl ortalarından başlayan düzeltme ve yenileştirme kalkışmalarının siyasal gerekçelerle Fransa örneğine göre yapılmasında aranmalıdır: Osmanlı devletinin sarsılma ve gerilemesinin yalnız ordunun soysuzlaşmasına bağlanması ve "yenilik" in çoğunluk Fransız subaylarıyla Ordu'yu düzeltmek ve eğitmek anlamında ele alınması bir yandan Ordu'nun aydın ve ilerici bir kadro halini almasını⁴, öte yandan da Fransız kültürünün İmparatorluğa yerleşmesini gerektirmiştir.

Fransız yazının romantik özelliği yazınımızda kendini göstermekte gecikmemiş ve çeşitli çeviri ve özden yoksun yapıtlarla ancak bir takım kavramların doğması sağlanmıştır. Kişiliğini bulamamış bir çok yazınsal akımların birbirini izlediği bu dönemler, bir hazırlık ve arayış dönemi olarak belirlenebilir. 1870 den sonra ilk ürünlerini veren "Türk Roman"ı, bir yandan romantik çizgili, öte yandan halk öykücülüğünü andıran bir hava içinde yürümüş; kentli tiplere ve kültür değişmeleri sorununa ıskı tutmaktan öteye geçememiştir. Tek bir olgu olarak 1890 da Nabizade Nazım'ın "Karabibik" i, 1909 da Ebubekir Hazım Tepeyran'ın "Küçük Paşa" sı doğrudan doğruya köyü konu edinmişlerse de son yıllarda kazandıkları önemi⁵ haklı gösterecek bir etki bırakamamışlardır.

Yazında kendini açığa vuran Fransız etkisi düşün alanına da girmekten geri kalmamış; özellikle Fransız Sosyolojisi iki ayrı akım halinde Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in kişiliğinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan,

3) Kemal Karpat : Türk Edebiyatında Sosyal Konular. S: 28.

4) Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de ilerici atılımların ve devrimlerin sürekli olarak Ordu'dan gelmesinin ve Ordu'ya dayanmasının nedeni bu yoldan açıklanabilir.

5) Gündüz Akıncı : Türk Romanında Köye Doğru. S: 34-35 (1961, Ankara) Beş Romancı Tartışıyor : S: 56-58 (1960, İstanbul).

Gökalp'in sözcülüğünü yaptığı ve Türk tarihine uyguladığı Durkheim sosyolojisi geniş ölçüde yayılma ve tutunma olanağını bulmuş; Prens Sabahattin'in benimsediği Le Play okulunun görüşleriye köksüz bir bireysel hareket olmaktan öteye geçememiştir. Ziya Gökalp'le "resmî" bir sosyoloji niteliği kazanan Durkheim sosyolojisi, teorik ve spekülâtif özelliği yüzünden yerinde araştırmalar ve monografik çalışmalar olanağını ortadan kaldırmıştır⁶. Bu durum Durkheim sosyolojisinin yöntemi gereğidir. Durkheim'e göre; sosyal olguların gözleme elverişli yönü örf ve âdetler, inançlar gibi akışkan olan yanı değil; dışlaşmış, katılaştırmış yanındır. Bir sosyal olgu kollektif bilinçde ortaya çıkarsa da bir sembolle dışlanır. Bu dışlaşmış yan; kanunlar, atasözleri, kutsal kitaplar v.b. dan başka bir şey değildir. İşte ancak bu yanıyla sosyal olgular gözlenebilir⁷.

İlkece, sosyal olgular bireyler görünüşlerinden sıyrıldıkları oranda nesnel bir özellik kazanırlar⁸. Öyleyse her hangi bir sosyal olgular dizisini araştırmaya girişen bir sosyolog, bu olguları bireysel görünüşlerinden sıyrılmış olan bu yönleriyle ele almalıdır⁹.

Toplumsal olguların sınıflanması ve tiplerin belirlenmesinde monografik araştırmalar yolunu tutmanın sonu gelmez, tüketilmez bir malzeme yığına gömülmek olacağını belirten Durkheim¹⁰; monografi yönteminin belirsiz ve verimsiz sonuçlar doğuracağını ileri sürmüştür.

Deneyisel çalışmalara kapılarını kapayan Durkheim sosyolojisini alışlayan Gökalp'in¹¹ ayrıca 1912 den sonra Üniversite'de (Darülfünun) ders vermeğe başlaması, Türkiye'de bilimsel eğitimin spekülâtif bir alana kaymasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak; alan çalışmaları, yerinde incelemeler, monografik araştırmalar, anket uygulamaları bir yana bırakılmış ve köy bilimsel ilginin dışında kalmıştır.

Ziya Gökalp'in yanı sıra, Prens Sabahattin özellikle "Türkiye Nasıf Kurtarılabilir" adlı yapıtıyla, Fransa'da Le Play elinde gerçekleşen "Science Sociale" okulunun görüşlerini yaymak istemiştir.

6) Behice Boran, H. Ziya Ülken, İbrahim Yasa'da da aynı fikre rastlanmaktadır.

7) N. Ş. Kösemihal. Durkheim Sosyolojisi. Sosyoloji Dergisi Sayı: 3, 1945-46.

8) Durkheim. Les Règles de la Méthode Sociologique. s: 44 (Felix Alcan, 1947).

9) Durkheim. Les Règles de la Méthode Sociologique. S: 45.

10) Durkheim. Les Règles de la Méthode Sociologique. S: 78.

11) Z. Gökalp. "Davy'ye göre". Küçük Mecmua. 1912 (K. N. Duru, Ziya Gökalp. S: 18).

TÜRKİYE'DE KÖYE YÖNELME HAREKETLERİ

Le Play okulunun sosyal bilimlerdeki payı, ilk olarak: sosyal olguların çözümlenmesinde kesin bir yöntemin yaratılması; ikinci olarak: kesin bir sosyolojik sistemin düzenlenmesi ve bir sosyolojik genellemeler serisinin formüllemesi; üçüncü olarak: sosyal koşulları düzeltmek için bir çok pratik önermelerin ileri sürülmesinde toplanabilir. Le Play'den önce de, sosyal bilimlerin, sosyal olguların gözlemine ve bu olguların endüktif çözümlenmesine dayanması gerektiğini düşünenler olmuştur. Ama ortada sosyal olguların nasıl gözleneceği ve en önemli olguların hangileri olduğu hakkında kesin bir fikir yoktur. Le Play, bu çok sayıda değişik sosyal olguların bilimsel olarak gözlenebilmesi için, araştırmacının elinde kesin ve basit bir sosyal olgu biriminin bulunması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu duruma göre çözümlenecek ilk sorun bir temel "sosyal birim" sorunudur. İkinci sorunsu, bu birimin çeşitli öğelerinin nicel ölçümü için bir yöntem bulmaktan ibarettir¹².

Science Sociale okulu, ilk sorunu "aile" yi temel "sosyal birim" olarak çözmüştür. Yöntem sorununa da Le Play'nin ilk monografi örneklerinin geliştirilmesi ve düzenlenmesiyle elde edilen ve "sosyal sistem ve örgütlerin çözümlenmesi ve incelenmesiyle ilgili çok ince ve sistematik bir şema olan"¹³ Nomenclature'un ortaya konmasıyla bir çözüm yolu bulmuştur. Nomenclature, bir araştırmacıyı en yalınca başlatarak en karmaşık olgulara doğru götürmek¹⁴ amacını taşır.

Tabiat bilimlerinin yöntemini Sosyolojiye uygulamaya çalışan böyle bir okulun sözcüsü olarak Prens Sabahattin Durkheim sosyolojisini (ilm-i içtimai) eleştirerek işe başlamaktadır:

Prens Sabahattin'e göre Durkheim'ci sosyoloji soyut ve "hayali" konularla uğraşan bir sosyal felsefedir. Oysa günümüz bilimleri gözlem ve deney yönteminden doğmaktadır¹⁵. Bilimsel gözlemlerse, olayları ortalama olarak değil özce kavrayacak bir çözümleme yöntemi gerektirir. Öte yandan Durkheim'ci sosyoloji toplumsal olayları yalnız genel ve ortalama olarak ve ister istemez de yüzeyden kavradığı için uğraştığı sorunların özüne inememektedir¹⁶. Science Sociale, insan topluluklarını çözümleye-

12) P. Sorokin : Contemporary Sociological Theories. S: 66 (Harper & Brothers, NewYork, 1928).

13) P. Sorokin : Contemporary Sociological Theories. S: 66.

14) P. Sorokin : Contemporary Sociological Theories. S: 70.

15) Prens Sabahattin : Türkiye Nasıl Kurtarılabilir. S: 17 (1950, İstanbul).

16) Prens Sabahattin : Türkiye Nasıl Kurtarılabilir. S: 18.

bilmek amacıyla yarattığı monografilerle (tavsif-i hususî) gerçekleşmiştir¹⁷.

Türkiye'nin çöküş nedenini yönetim aksaklığında değil toplumsal yapıda aramayı öğütleyen Prens Sabahattin, bir toplumu düzeltebilmek için, önce onun sosyal yapısını tanımak ve diğer yapılarla arasındaki ayırımı belirlemek gerektiğini ileri sürmektedir¹⁸.

Bu tutumun sonucu olarak Prens Sabahattin'in Türkiye'de monografik çalışmaları öğütlemesi ve bu çalışmalara önyak olması beklenir. Oysa E. Demolins'in toplum sınıflamasından kalkarak ve toplumları "Communautaire" (bütüncü) ve "particulariste" (bireyci) olarak iki öbekte toplayan bu sınıflamayı genel geçer bir yasa sayarak, Türkiye'nin "bütüncü" bir toplum olduğu vargısına ulaşmıştır. Bir yandan Science Sociale'in deney ve gözlem metoduyla sosyal hayatı açıkça kavradığına inanmış¹⁹, öte yandan bu yöntemin dayanağı olan monografiler üzerinde durmamış ve içerikleriyle ilgili açıklamalarda bulunmamıştır.

Prens Sabahattin ve yandaşları bütün yayınlarında deneysel sosyolojiyi öğütledikleri halde esaslı bir Türkiye monografisi verememişlerdir²⁰. Bu durum, Türkiye'de deneysel sosyoloji sözcülüğünün bile monografik çalışmalara yol açamayışının nedenlerinden biri sayılabilir. Prens Sabahattin'in öncülüğünü yaptığı bu akım Ülke'de pek az yankı bulabilmiş; Gökalp sosyolojisinden ancak 30 yıl kadar sonra Üniversite'ye girebilmiştir.

Sabahattin Bey'in yolundan giderek Science Sociale'in görüşlerini benimseyen sayılı kişilerden biri ve en önemlisi M. Ali Şevki'dir. 1918-1919 yıllarında "Meslek-i İçtimai Cemiyeti" ve bu "Cemiyet"in organı olmak üzere bir dergi kuran M. Ali Şevki, Cumhuriyet döneminde "Mülkiye Mecmuası" ve "Muallimler Mecmuası" nda bu yoldaki çalışmalarını sürdürmüştür.

M. Ali Şevki'ye göre Science Sociale'in konusu insan topluluklarıdır. Okul bu yüzden monografik ankete başvurur; olguları yerinde, canlıyken gözler²¹. Deneysel bilimlerin ana amacı olgular arasındaki ilişkiyi belir-

17) Prens Sabahattin : Türkiye Nasıl Kurtarılabilir. S: 19.

18) Prens Sabahattin : Türkiye Nasıl Kurtarılabilir. S: 22.

19) N. Ş. Kösemihal : Türkiye'de Tecrübi Sosyoloji. Sosyoloji Dergisi. Sayı 6, S: 127 (1950).

20) Cahit Tanyol : Sosyoloji Dergisi, No: 4-5, S: 175, (1949).

21) M. Ali Şevki : "Tecrübi Sosyoloji" Mülkiye Mec. Yıl 1933, Sayı 29.

lemektir. Genel yasalar, özel örnekler üzerinde bulunur. Olguların araştırılmasında ortalama yollardan kaçınmak; şu veya bu tikel olgu üzerinde durmak gerekir²². Bu görüşlerden kalkan M. Ali Şevki Türkiye'de monografik araştırmalara ihtiyaç olduğu düşüncesiyle 1931 yılında Fransız sosyologlarından Maurice Bures ve Ph. Robert'in düzenlediği bir inceleme plânını temel alarak²³, bir monografi örneği hazırlamıştır. "Monografik Tetkiklere Doğru" alt başlığını taşıyan bu kitapçıkta M. Ali Şevki, 1927 yılında "İstatistik Umum Müdürlüğü"nce yapılan sayımların genel ve istatistik bilgiler vermektense öteye geçemediğini ileri sürmekte ve ön yargılardan sıyrılıp yerinde gözlemlere dayanan araştırmalarda bulunmanın gerektiğine parmak basmaktadır.

"Nüfus, ziraat, san'at ve gümrük istatistiklerini, hükümet, memurlarıyla yapar, fakat içtimaî tetkikleri her yerde ilim adamları, ilim heyetleri başarır, varılan neticeleri onlar yayar"²⁴ diyerek Ülke'ye bilimsel açıdan eğilmenin zorunluluğuna dokunur.

Bir çeviri özelliği taşıyan bu anket, bir yandan folklor²⁵ ve örf ve âdetler gibi sosyal kurumları ele almamakta, öte yandan üzerinde durduğu alanlarda da Türk toplumunun özel yapısından doğan çok önemli noktaları gözden kaçırmaktadır. Türkiye'de ilk kez bir monografi uygulayan M. Ali Şevki bey olmuştur. İstanbul yakınlarında bir köyde "Kurna Köy"ünde yapılan bu çalışma, o dönemlerde "Siyasî İlimler" adını taşıyan "Mülkiye" dergisinde yayınlanmıştır²⁶.

M. Ali Şevki'nin ayrıca 1934 yılında çıkmış, Kütahya ve Eskişehir dolaylarındaki ortakçılık sistemiyle ilgili bir "Ortakçı Destanı" vardır²⁷.

Türkiye'de Batı kuramlarının sözcülüğüyle başlayan bir "deneysel sosyoloji"nin büyük etkileri bıraktığı ve bilimsel açıdan yerinde inceleme ve köy çalışmalarına yol açtığı söylenemez. Prens Sabahattin'le M. Ali Şevki'nin damgaladığı bu dönemin olsa olsa monografik çalışmaların hızlandığı dönemlere tarihsel açıdan bir başlangıç olması bakımından bir değeri vardır. Yaygın bir etki alanı bulamayan bu bilimsel görüş, ülkücü çalışmalar arasında silinip gitmiştir.

22) M. Ali Şevki "Tecrübi Sosyoloji" Mülkiye mec. sayı 32.

23) M. Ali Şevki "Memleketi Tanıma Yolu", S: 13, (1931).

24) M. Ali Şevki : Memleketi Tanıma Yolu. S: 4.

25) İbrahim Yasa, "Sindel Köyü" Monografisinin "Metod" bölümünde bu monografi örneğinin folklor yönünden eksikliğine dokunmaktadır. (1960).

26) "Siyasî İlimler" yıl 1937. Sayı 77-79.

27) H. Z. Ülken : La Sociologie Rurale en Turquie. Sos. Dergisi Sayı 6, 1950.

Köye yönelme hareketini bir tohum olarak içinde bulunduran bu heyecansız, bu kuramsal tutum yanında bir başka eğilimin güçlüce geliştiği göze çarpmaktadır. Köy artık yazın'ın, romanların konusu olmağa başlamıştır. İçinde köyü ve köylüyü bulduğumuz bu yapıtlar coşkun bir duygu kaynağından fıkmaktadır. Özgürlük adına açılan bir savaş; yüzyılların sömürücülüğüne karşı ayaklanmayı; Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştırarak tarihte, gerçek anlamıyla ilk kez adını duyuran Anadolu köylüsünün karşısında, Türk aydını artık bir sorumluluk duymaktadır. Unutulmuş, ya da sesini hiç duyuramamış olan köylüyü yazın, bir "mucize" nin yaratıcısı olarak alkışlamaktadır. İlk Türk romanı kurtuluş yıllarının ülküleştirdiği köylüye sokulmak isteyenlerin romanıdır. 1919 dan bu yana Türkiye'nin yüreği artık Anadolu'da vurmaktadır; Anadolu artık sığınanlara açıktır; Anadolu bir umut kaynağıdır; Anadolu bir "ihtilâl" kaniyla sulanmıştır. İşte, Türk yazınına köy romanının yerleştiği ilk dönemi böyle bir ortam hazırlamıştır. Türk romanında Anadolu ve köyün ortaya çıkması işte böyle bir sosyal gerekçenin ürünüdür. Bütün umutların yöneldiği dayanak olan Türk köylüsünün, destanlar yaratan, dönemler değiştiren bir güçte olduğu görüşü; köyü, bir masal kahramanına yakışacak dünya olarak bezemiştir. Bu yıllar Anadolu'nun şiirlerde bir düş gibi dile geldiği yıllardır. Bu yıllar Reşat Nuri'nin 1923 de "Çalı Kuşu" ile temelini attığı, "Anadolu Notları" ile doruğuna ulaştırdığı bir yazın türünde, Anadolu'nun bir masal gibi söylendiği yıllardır.

Köy konusu bir yandan böylesine bir romantizmle işlenirken, öte yandan da daha güdümlü bir yönden ele alınmıştır. Yakup Kadri "Yaban" da "köyün hazin manzarası" nı çizerek, bunun sorumluluğunu Türk aydınına yüklemektedir: "Bu viran ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten sonra ve bir posa halinde, kanını toprak üstüne akıttıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksime hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı, işletemedin. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak buraya gelmişsin, ne ektin ki ne biçeceksin?"²⁸.

1932 de yayınlanan Yaban, derin ve hâlâ tartışılan bir etki bırakmıştır. Anadolu'yla zorunlu bir değinimin ortaya çıkardığı sorun, Türk yazınının, Türk aydınının omuzlarına bir yük gibi çökmüştür:

28) Y. K. Karaosmanoğlu : Yaban. 2. Baskının Önsözü (1942).

Anadolu, düşsel yapıtlarda dile geldiği gibi bir masal ülkesi değildir. Anadolu yıkıktır, yoksuldur, müthiş yorgundur. Yüzyılların ilgisizliği Anadolu'yu tüketmiştir. Yakup Kadri "Yaban" da bir borcu; aydınların köye olan borcunu ödemektedir. Çağlarca kendini köylüden ayırmış, onunla ilgili en küçük bir soruna eğilmemiş olan Osmanlı aydınının kapalı dünyasını sarsmaktadır.

Sık sık "realist" bir roman olduğu söylenen²⁹ Yaban'da, ne türden bir gerçeğin dile geldiği tartışılabilir. Yaban gerçekçi bir roman mıdır? Bu soru, özellikle yeni Türk romanının çıkış noktasının belirlenmesi bakımından önemlidir. Öyle görünüyor ki, Yaban, Türk köylüsünün Ahmet Cemil'de kişileşen Osmanlı aydınından, şehirliden hesap soruşunun³⁰, soyut bir hesaplaşmanın bir köy ortamında verilmesinden öte bir gerçeklik taşımaz. Bu roman, Anadolu'da köy gerçeği üzerine edinilmiş fikirlerin, duyguların, soyut ve sembolik bir köye aktarılmasıdır. O kadar ki "Yaban" etkisi hiç de azalmadan bambaşka bir yerde de geçebilirdi. Oysa gerçeklik somut ve tek bir gerçeğin, başka bir koşul altında ve başka çevrede tekrarlanamayacak olan bir olgunun; genel kavramlarla anlaşılmayacak bir olgunun ele alınmasıdır. Bu açıdan Yaban'ın gerçekçi bir roman olduğundan şüphe edilebilir. Bu, köyü konu edinen ilk dönem Türk romanı, ya köyü ülküleştirerek yada köy sorunlarını duygusal motiflerle yüklü genel bir görüş açısından ele alarak Anadolu'ya eğilmiştir. Bu bakımdan da, çıkış nedeni apayrı olan 1950 den sonraki köy romanından özce başkadır.]

Yine bu dönemde, yazın'da ortaya çıkan bir akımın düşünce alanında büyük ölçüde yansımalarının bir örneğine rastlamaktayız. Şiir ve romanda beliren, bu köye yönelmiş ülkücü akımın sonuçlarını sosyoloji alanında da görmek mümkündür. Bu sıralarda köyü ülkü edinen ve aksiyona geçme olanağını bulan bir takım tipler yetişmiştir. Bunlar köye ve köylüye olan tutkunca bağlılıklarını gerek yayın gerekse çeşitli kurumlar kurma yoluyla olumlu bir alana dökmeye çalışmışlardır. Bu dönemde örneğin Amerika'da öğrenim gören ütöplast ve reformcu Nüsret Köymen'in çalışmaları göze çarpmaktadır. "Köycülük" le ilgili çeşitli kitap ve broşürlerde "Köy kalkınması" nı amaç edinen Köymen, yüzyıllardır Türk köyünün acısının dindirilemediğine, çeşitli düzeltme girişimlerinin sonuçsuz kal-

29) Gündüz Akıncı : Türk Romanında Köye Doğru. S: 15. Beş Romancı Tartışıyor. S: 44.

30) "Beş Romancı Tartışıyor" da Orhan Kemal Yaban'dan söz ederken, "köyün bir entelektüel gözülle görüntüsüdür" demektedir. S: 50.

dığına inanmaktadır. Reformcu tutumunu uzun yılar sürdüren Nusret Köymen; örneğin sonraları, 1952 de yayınladığı bir broşürde “Belli bir alandaki uzmanlar heyeti veya karma teknik veya kültür heyetleri veya tam karma heyetler”³¹ şeklinde gençlerin yazın köylere giderek köy ihtiyaçlarını karşılayacak çalışmalarda bulunmasını öngören bir tasarı çizmektedir.

Yine bu dönemde bir başka ülkücü ve reformcunun ortaya çıktığını görüyoruz: Bir öğretmen olan İ. Hakkı Tonguç Köy Öğretmen Okulları'nın açıldığı ve Köy Eğitimleri Yasası'nın çıkarıldığı sıralarda basılan “Köyde Eğitim” adlı kitabının yanı sıra 1939 da yayınladığı “Canlandırılacak Köy”le, aşırı bir coşkunluğun körüklediği “köye yönelme” akımının öncülüğünü yapmıştır.

1938 de çıkan “Köyde Eğitim” kitabının amacı, Tonguç'un deyimiyle “Türk köylüsüyle mukadderatını ister istemez birleştirecek ve köylerde çalışarak, köylülerle ilgili işleri görecek olan insanlara köy âlemini kısmen olsun tanıtmak ve köy probleminin bilhassa eğitimi ilgilendiren noktalarını bir az olsun aydınlatmak”³² tır. “Güzel, mesut, şen ve modern köy idealine”³³ kavuşmayı özleyen Tonguç, bir yıl sonraki “Canlandırılacak Köy” yapıtında köy sorununu sıkıca temellendirmek ve özlü bir eğitim ve öğretim plâni sunmak yoluna gitmiştir.

İ. H. Tonguç, bu yapıtın ilk bölümünde Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki Anadolu'yu genel çizgileriyle tanıtmaya çalışır: Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemlerinde devlet memurları ve aydınlar sürekli olarak çiftçi halkı sömürmektedir. Bir yandan sömürçülük, öte yandan ilgisizlik, doğal felâketler ve savaşlar, köyleri bir yıkıntı haline sokmuş, köylüye aç ve yoksul bir duruma düşmüştür.

Tonguç'a göre Meşrutiyet de Ülke'de köklü bir değişiklik yaratamamıştır. Meşrutiyetçiler, gerek ülkülerini yürütecek bir kadro yetiştirememeleri, gerekse Türk köylüsüyle doğrudan doğruya bir bağlantı kuramamaları yüzünden, önemli bir başarı gösterememişlerdir³⁴. Özellikle, uzun yıllar süren savaşlar köylüye son darbeyi vurmuştur.

Tonguç Kurtuluş Savaşı'nı, Anadolu köylüsünün düşmana olduğu kadar onunla işbirliği eden ve köylüye “Osmanlılaşmamış Türk” gözüy-

31) Nusret Köymen. “Köycü Gençler” S: 3 (1952).

32) Tonguç'a Kitap: S: 353 “Köyde Eğitim”in önsözü.

33) Tonguç'a Kitap: S: 354 “Köyde Eğitim”in önsözü.

34) İ. H. Tonguç. “Canlandırılacak Köy” S: 6 (1939).

le bakarak onu bir eğlence ve alay konusu yapan³⁵ olumsuz Osmanlı aydınına karşı ayaklanması olarak alkışlamaktadır³⁶.

Türk köylüsünün şahlanmasıyla gerçekleşen bu devrim, gücünü halktan ve köylüden alacak olan bir yönetim biçimi gerektiriyordu. Bu rejim, aydınla halk ve köylünün kaynaşmasını sağlayacak Cumhuriyet rejimiydi: Sınıfların ortadan kalktığı, bozkırların sürüldüğü Cumhuriyet döneminde kol atılması gereken bir tek zengin ve emin kaynak vardı: Köy!³⁷ “Köy müthiş bir ilham ve kuvvet yatağı”ydı³⁸.

Ama Cumhuriyet rejimi de “köyün anlaşılmasını geciktiren” bir “talihsizlikten” yakasını kurtaramamıştır³⁹.

Tanzimat'tan bu yana yetişen; köyü yaşamamış, gerçekten ürken memur tipli yarı aydınlar yavaş yavaş olumlu işlere engel olmaya başlamışlardır. Kendi gerçeğini tanımayan ve devşirme bir bilimle uğraşan bu tipler, köyün büyük ölçüde ihmaline yol açmışlardır.

Tonguç'a göre “köyün her işe temel olması”⁴⁰ gerekir; köye dayanmayan bir örgütün verimli olmasına imkân yoktur. Köylüsüz yeni bir uygarlık yaratılamaz. Köylü yükselmedikçe Ülke'nin yükselmesinden söz edilemez. Halkçılık ve Milliyetçilik bu görüşlerin gerçekleştirilmesidir.

Bu duruma göre, ilk adımda başarılması gereken işler şunlardır:

a — Köylüyü, gidermesi gereken beslenme, giyim, konut ve iş araçları gibi gereksimlerini sağlayacak bir duruma getirmek.

b — Cumhuriyet'in ilke olarak getirdiği yeni değerleri halka mal etmek.

c — Köylerde uygulanacak hukuk, ekonomi v.b. ile ilgili işleri köy yapısına uygun hale getirerek verimli kılmak.

d — Köylüleri iyi bir üretici ve ülke ekonomisi için güvenilir bir tüketici durumuna geçirmek. Onları uzun bir geçmişin taşıdığı olumsuz hayat görüşlerinden kurtaracak yeni iş koşullarına göre hareket edebilmelerini sağlamak...

35) İ. H. Tonguç. “Canlandırılacak Köy” S: 6. (1939)

36) İ. H. Tonguç “Canlandırılacak Köy” S: 8.

37) İ. H. Tonguç “Canlandırılacak Köy”. S: 16.

38) İ. H. Tonguç “Canlandırılacak Köy”. S: 17.

39) İ. H. Tonguç “Canlandırılacak Köy”. S: 17.

40) İ. H. Tonguç “Canlandırılacak Köy”. S: 20.

Bunlar yapılmadıkça köyün rengi değişmez, yüzü gülmez⁴¹. Yeni kuşaklar bu türlü bir sorumluluğu yüklenmişlerdir. Ayrıca "toprağı altın yapanların, steplere demirden yollar döşeyenlerin, dağları yaranların, çekiç ve demiri kalba dökenlerin, motörle havalarda uçabilenlerin, mikroplarla savaşarak ölümü yenebilenlerin devrinde yaşayacak nesiller; sadece kitapta yer göstermesini bilen modern softaya hiç bir sahada güvenmemelidir⁴².

Tonguç, yüzyıllarca köylüyü bir asalak gibi sömüren ve küçümseyen bu yarı aydın tipine karşı köylünün direnmesini sağlamak amacıyla yeni bir eğitim ve öğretim sistemi tasarlamaktadır. "Köyün canlanması, bilinç kazanması, kolayca kandırılmaması"⁴³ için bir yeni eğitim örgütü gerekmektedir. Klasik okullar dışında, köylüleri kendi gereksinimlerine göre eğitecek; öğretmenlik, öğretenlik, yapım ustalığı, tarım araçları onarımcılığı gibi konularda çok yönlü bir öğretimde bulunacak ve aynı zamanda üretici olacak köy okulları açılmalıdır⁴⁴.

İ. H. Tonguç bu görüşlerini İlk Öğretim Genel Müdürü bulunduğu sıralarda⁴⁵ 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası onaylandıktan sonra yönetimi altında kurulan Köy Enstitüleri'nde uygulama olanağını elde etmiştir.

1948 yılına kadar yurdun çeşitli yerlerinde 21 köy Enstitüsü kurulduğu ve 20.000 den çok öğretmen mezun verdiği⁴⁶ düşünülürse Tonguç'un giriştiği işin önemi daha iyi anlaşılır. Bu, yazında başlayıp sonra ülkücü ve reformcu davranış alanına sıçrayan akım, köyle ilgili çalışmaların hızla arttığı bir dönemin belirleyicisi olmuştur. Bilimsel bir nitelik taşımayan küçük çaplı köy incelemelerinin alıp yürüdüğü bu dönem, Üniversite'de alan çalışmaları eğiliminin doğuşuna kadar sürmüştür.

Örneğin 1933 yılında "Köy Muallimi Nuri" nin "Kütahya'da Alayund Köyü"⁴⁷, 1934 de Namık Ayas'ın "Zıvarık Köyü"⁴⁸ araştırması, köyün genel durumunu kısa bir makale halinde ele alan incelemelerdir.

41) İ. H. Tonguç "Canlandırılacak Köy". S: 22.

42) İ. H. Tonguç "Canlandırılacak Köy". S: 23.

43) İ. H. Tonguç "Canlandırılacak Köy". S: 88.

44) İ. H. Tonguç "Canlandırılacak Köy". S: 185-186.

45) Tonguç'a Kitap S: 164-165.

46) Kemal Karpat : Turkey's Politic S: 377 (1959).

47) Köylerimizle İlgili Bazı Araştırmalar: S. 24.

48) Köylerimizle İlgili Bazı Araştırmalar: S. 3.

Bunları, 1937 de Kayseri Halkevi'nce yayınlanan Kayseri'nin "Arıncık köyü" A. Naim Çıldır'ın "Azat Köyü — (İstanbul 1937)", Alaettin Güleç'in "Bir Köyün Tetkiki (Ankara 1937)", Ekmel İzdem'in "Köylülerle bir Sohbet (1937)", Mithat Karabıyık'ın "Akseki Yakınında Ormana Köyü (Antakya 1938)", Kâzım Özdoğan'ın "Germin Köyü (Kayseri 1938)" ve "Tavlusun Köyü (Kayseri 1936)", Galip Us'un "Korkudeli'de Yavuz Köyü (Antalya 1938)" Fuat Güney'in "Köylerimiz ve Köy Sosyolojisi (Balıkesir 1938)" gibi çalışmalar izlemiştir.

Bütün bu araştırmaların çoğunluk kısa olduğu ve bilimsel bir ankette dayanmadığı söylenebilir⁴⁹. Ama hiç olmazsa köyden yana olan bir yazın ve düşün dünyasının belli bir yönünü tamamlaması bakımından bir anlamı vardır.

Bu dönemin hemen ardından gerek o zamanadək alan sosyolojisine gösterilen ilgisizliğe gerekse ortaya çıkan çalışmaların yetersizliğine bir tepki olarak bilimsel köy araştırmaları dönemi gelmiştir. Monografik köy çalışmalarının başlamasıyla, Üniversite'de "Deneysel Sosyoloji"nin M. A. Şevki'nin kişiliğinde bir sözcü bulmasının aynı tarihe rastlaması bir tesadüf değildir. Bunu aynı tepkinin iki ayrı görüşü olarak ele almak yerinde olur. Deneysel sosyoloji görüşüyle bilimsel açıdan köye yönelme akımı, yerinde incelemelerin gerektiği inancından hareket eder. "Alan araştırması, incelenmek istenen sosyal olayın gerçekte taşıyıcısı olan bireylerle, gruplarla, topluluklarla doğrudan doğruya temas gelmektir"⁵⁰ İkinci olarak, bu tutum sıradan empirik bilgilerden sakınmayı öğütler: Köyle ilgili empirik bilgilere dayanan köy ideolojileri gerçek bilimsel araştırma olmaktan çok uzaktır⁵¹.

Sadri Aran'ın 1938 yılında yayınladığı "Evedik Köyü Monografisi" bu görüşlerin ilk ürünü olarak ele alınabilir. Bu yapıt, 1934-1937 yılları arasında yerinde yapılan araştırmaların sonucudur. Sadri Aran'a göre çeşitli meslek ve bilim adamlarının o zamana kadar köyde yaptığı tek tük ve dağınık incelemeler tek yanlı olmaktan kurtulamamışlardır:

Örneğin Türkiye'de köy sorununu başlıca bir sosyal sorun sayanlar vardır: "Bu surette köyün kurtuluşunu, içtimaiyatın düzelmesinde aramak bir itiyat olmuştur."⁵² Öte yandan köy sorununu, bir yönetim örgütü, bir

49) H. Z. Ülken : La Sociologie Rurale en Turquie. Sos. Der. Sayı: 6.

50) Behice Boran : Toplumsal Yapı Araştırmaları S: 16.

51) Niyazi Berkes : "Bazı Ankara Köyleri" Sos. Der. S. 323. (1942).

52) Sadri Aran : Evedik Köyü Monografisi S: 6.

sağlık işi sayanlara, köyde yalnız tarımsal tekniğin eksikliğini ileri sürmekle yetinenlere de rastlanır. Kısaca dendiğinde, bizde köy bütünüyle değil, belli bir yönüyle tek yanlı olarak ele alınmıştır.

Ama aslında; "köy içtimaiyatının düzelmesi maddî bollukla mümkündür. Köyün gümrak bir kültüre beşik olması da yine servetlenmesiyle alâkalıdır."⁵³

Bu yüzden Sadri Aran, sosyal ve yönetsel alanda olduğu kadar kültür alanında da, işlerin düzelmesini ekonomik durumun düzelmesine bağlar. Bu bakımdan da; "Evedik Köyü Monografisi" nde toplumsal yapı, kültür verileri büyük ölçüde bir yana bırakılarak, ekonomik açıdan incelenmektedir.

Gözlem, soruşturma ve anket uygulama yönteminin kullanıldığı ikinci önemli yapıt, Niyazi Berkes'in 1942 yılında yayınladığı "Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma" dır. Ankara dolaylarındaki 13 köyün incelenmesinden meydana gelen bu kitap; köylerin dışlaşmış yapı ve kurumları, teknolojik sistemi ve ekonomik hayatını temel alarak aile yapısı ve ilişkilerini gözden geçirmektedir. Belirleyici olarak alt yapıdan hareket eden bu tek yönlü açıklama eğilimine bundan sonraki araştırmalarda da rastlanacaktır.

Örneğin Behice Boran'ın 1945 de yayınlanmış olan "Toplumsal Yapı Araştırmaları" bu eğilimi "Problem ve Metod" başlığı altında temellen-dirmeğe, bir öğretiyi olarak sistemleştirmeğe çalışmaktadır. İnceleme birimi olarak seçilen Manisa Ovası'ndaki sekiz köy ve bu alanın güney eteklerini çevreleyen dağlardaki beş köyü "alan sosyolojisi" açısından araştıran bu yapıt; bir sosyal yapının incelenmesinde alt yapının temel alınması gerektiğini savunur. Behice Boran'a göre; her insan toplumunda, gözlenen kurumlar sisteminden, doğayı işletme eylemlerinden doğrudan doğruya doğan kurumlar, diğer sosyal kurumlardan daha önemlidir, daha köktendir⁵⁴. Bu kökten ilişki üç yönden ele alınabilir: 1 — Doğayı işletme araç ve teknikleri ve bunları kullanma enerjisi. 2 — Üretim örgüt çareleri ve iş bölümü. 3 — Mülkiyet ilişkileri⁵⁵.

Bu alt-yapı bütün üst-yapıyı, toplumsal katmanlaşmayı belirlediğine göre, "sosyal yapı araştırmalarında, ele alınan topluluğun tabiatle olan münasebetleri cephesinden başlayarak ilerlemek"⁵⁶ gerekir.

53) Sadri Aran : "Evedik Köyü S: 7.

54) Behice Boran : "Toplumsal Yapı Araştırmaları" S: 3.

55) Behice Boran : "Toplumsal Yapı Araştırmaları" S: 4.

56) Behice Boran : "Toplumsal Yapı Araştırmaları" S: 12.

Görüldüğü gibi, Türkiye'de bilimsel köy araştırmalarının, alan çalışmalarının başlamasıyla, bu türlü doktrinci eğilimlerin de belirmesi; sosyolojik araştırmalardan umulan sonucun tam anlamıyla doğmasını engellemiştir. Köy gerçeğini her yönüyle, çeşitli ilişkiler içinde inceleyecek yerde; tek yönlü bir alt-yapı, üst-yapı varsayımından kalkarak değerlendirmeğe çalışmak bir yandan araştırma alanını daraltmış, öte yandan olguların klasik doktrinleri doğrulayan yönleriyle ele alınmasına yol açmıştır. Ama bu özel tutumun yerinde inceleme, "alan araştırması" nı savunması bakımından, Türkiye'de teorik Durkheim sosyolojisine karşı gelişen bir akım olarak gözleme dayanan araştırmaların hızlanmasına yol açtığı söylenebilir.

Bu açıdan ele alındıkta, bu araştırmacılar çizgisini; M. Ali Şevki'nin yolunda, Le Play Sosyolojisinin monografik çalışmalarını ögütleyen gruba kadar uzatabilmek mümkündür. Gerçekten, M. Ali Şevki'nin Üniversite'yle ilişkisinin devam ettiği yıllarda H. Ziya Ülken "İçtimai Araştırmalar" başlıklı bir yazısında monografilerin gerekliliğine değiniyordu: "Toplumsal araştırmaların temeli yerinde inceleme olduğu için bütün endüktif bilimlerde olduğu gibi bunlara monografik anketlerle başlamak gerekir."⁵⁷ Bu yazının yayınlandığı "Sosyoloji Dergisi" nde yine H. Z. Ülken; bir takım Fransız sosyologlarının anket cetvellerinden esinlenmiş, köy sosyolojisiyle ilgili monografilerde temel olacak anket örnekleriyle 1941-1942 yılı içinde Sosyoloji öğrencisiyle birlikte yapılmış olan bir kaç araştırma örneğini yayınlamaktadır.⁵⁸

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsünde gelişme ve serpilme olanığı bulan bu tutumun bir ürünü olarak 1948 yılında sosyoloji öğretim üyelerince, Fransız Sosyologları Maurice Bures'le Ph. Robert'in köy monografileri için hazırladıkları plâna göre yapılan Antalya İli'nin Döşemealtı Bucağına bağlı "Karataş Köyü" monografisi söz konusu edilebilir. Bu araştırmaya katılan öğretim üyelerinden biri olan Nurettin Şazi Kösemihal'in monografik yöntemin Türkiye'de yerleşmesinde, çeviri ve telif yazılarla önemli bir rol oynadığı bir gerçektir.⁵⁹

İbrahim Yasa'nın 1944-46 yıllarında yaptığı "Hasanoğlan Köyü" araştırması bu, iki ayrı koldan ilerleyen köy çalışmaları akımından daha çok ilkinе bağlanabilir. Özel bir varsayımdan kalkarak incelemeyi yürü-

57) Sosyoloji Dergisi Sayı: 1, S: 271.

58) Sosyoloji Dergisi, Sayı: 1, S: 271.

59) Burada özellikle, Paül Descamps'dan çevirdiği "Tecrübi Sosyoloji" yi anmak yerinde olur.

ten Yasa, 1915-1944 yılları arasında, köyün sosyal yapısında meydana gelen değişmelerin ana nedeni olarak köyden tren yolunun geçmesini ele almaktadır. Tren yolunun geçmesiyle kapalı halden kurtulan köyde ortaya çıkan kültürel, ekonomik ve diğer sosyal değişmeler tek yönlü bir nedensellik bağı içinde açıklanmaktadır⁶⁰. Bu türlü tek yanlı varsayımlarla işe girişen bir araştırma belki karşılıklı ilişkiler arayan araştırmaların karşılaştığı malzeme yığını içinde bocalama kaygısından sıyrılarak daha kolay bir sonuca varma olanağını bulursa da, bir başka güçlükten yakasını kurtaramaz: Bu türlü bir inceleme hem hareket noktası olan nedenin açıklayabileceği olguların sınırı içinde kalmak; hem de diğer olguları ancak bu nedenle olan ilişkisi açısından değerlendirmek zorundadır. Bu tutumun, çok yönlü ve karşılıklı ilişkileri göz önüne alan bir sistemle karşılaştırıldığında, bilimsel bakımdan daha tehlikeli olacağı söylenebilir.

✕ Teknik gelişme ve değişmeleri belirleyici olarak ele alan İbrahim Yasa'nın "Hasanoğlan köyü" çalışmasını Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın araştırma doğrultusuna sokabilmek mümkündür.

Köyle ilgili incelemelerin ağır ağır ilerlemeye çalıştığı bu dönem: Türkiye'nin sosyal tarihinde çok önemli bir olayın belirttiği bir dönemdir. 1946 dan bu yana kol salıp gelişen demokrasinin ve çoğunluğun istemini gerçekleştirme yolu olan seçimlerin halkın "silâhı" haline gelmesi; köylüye ilk kez ve gerçek anlamıyla bir sorun olarak aydınını karşısına çıkarmıştır. O yıllar, Türkiye nüfusunun % 75,1⁶¹ ini meydana getiren köylü, oy'uyla aydını köylere çekmeğe başlamıştır. Önceleri bir kaç ülkücü ve araştırmacının el uzattığı köy, şimdi basından, siyasal alandan, üniversite çevresinden her çeşit insana açıktır. Köy ve köylü kafaları kurlacayan, çözümlenmeyen bir sorundur artık.

Türk köylüsü, tarihte iki kez sesini duyurabilmiş; iki kez derin bir uyusluktan sıyrılma olanağına ulaşmıştır. Bunlardan ilki, açıkladığımız gibi "Kurtuluş Savaşı" yıllarına rastlar.

Köylünün ikinci kez ayaklanması Demokrasi'yle olmuştur. Ama bu köylünün çarığı yarıktır; kendisi boğaz tokluğuna ırgattır; topraksızdır; çok kuşkuludur. Bu köylü toprak ister, su ister; bu arada köyüne cami de ister. Bu köylü adamakıllı gerçektir.

İşte ikinci köy romanının, gerçekçi Türk romanının doğuş nedenlerini

60) Arif Belen "Köylerimizle İlgili Bazı Araştırmalar" S: 35.

61) Fehmi Yavuz. Cumhuriyet Türkiye'sinde Şehir ve Köy, S: 4. (Ekonomik ve Sosyal Edüt ve Konferanslar).

bu ortamda aramak yerinde olur. Türk yazınında "köy akımı" nı yaratan ve çoğu köyden çıkmış yazarların büyük ölçüde ilgi görmesi ve tutunması, "köy"ün aktüel bir olay haline gelmesine yol açan bu sosyal değişimle açıklanabilir⁶².

İşte bu sırada, İvriz Köy Enstitüsünü 1947 yılında bitiren Mahmut Makal, köyü, "Yaban" ın soyut ortamından çekip alarak gerçek temelleri üzerine yerleştiren "Bizim Köy"ü yayınlamıştır⁶³. "Bizim Köy" İç Anadolu köylerinden birinden bir öğretmenin Türk aydınına seslenme çabasıdır. Yakup Kadri'nin görüş açısını bambaşka bir yöne çevirerek köyünü tanıtmaya çalışan Makal'ın, gerçeğin sözcülüğünden öteye geçmediği söylenebilir. Ama ortam, köye ve köylüye o denli açtır ki, "Bizim Köy" tutkunuğu kitabın birbiri ardınca yeni basımlarının yapılmasına yol açmıştır.

"Bizim Köy" 1950 yılında yayınlanmıştır. Bu yıl, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal gidişinde bir dönüm noktasıdır. 1950, Halk oyu'nun ve büyük bir çoğunluk olarak köylünün ülkenin geleceğini belirlediği yıldır. Genel seçimlerin sonuçları yeni bir dönemin başladığının belirtisidir. İşte "Bizim Köy"ün şansı böyle bir ortamda yayınlanmış olmasıdır.

Makal'ın kitabının gördüğü büyük ilgi Türkiye'de yeni bir iş alanının, köy öykü ve romancılığı alanının açılmasını sağlamıştır. Çeşitli yayın organlarında, düzyazının her türünde bir akım olarak kendini gösteren "köycülük", 1950-1960 yılları arasındaki döneme damgasını vurmuştur. Çoğunluk köyden ve küçük kasabadan çıkıp gelen ve birkaç gerçek birer yazıncı niteliği taşıyan yazarlar, verimli çalışmalarla köye, köy sorunlarına ve köylünün benimseyebileceği yeni yaşam olanaklarına eğilmişlerdir.

† Konya Aksaray'ının Demirci Köyü'nden Mahmut Makal, Ceyhan İlçesi'nden Orhan Kemal, Osmaniye İlçesi'nin Hemite Köyü'nden Yaşar Kemal, Burdur'un Akça Köyü'nden Fakir Baykurt, Sarılar'ın Ömerler

62) Bu nokta sanat sosyolojisi açısından oldukça önemlidir. Sanat akımlarını güçlü sanatçılara bağlayan görüşün, bu akımların sosyal ortamdan fıskırdığı görüşünden daha zayıf kaldığı söylenebilir. Bu bakımdan köy romancılarının doğuşunu köye duyulan ilginin yarattığı sosyal ortamda aramak daha akla yakın bir tutum olur.

63) Mahmut Makal diyor ki; "Yaban'ı ikinci okuyuşum benim, bu köyden notları yazırımla beraberdir. Türk münevverine Yakup Kadri nasıl sesleniyor—ben o arada Yakup Kadri'ye kızdım— Türk münevverine bir başka açıdan seslenmek istedim." "Beş Romancı Tartışıyor" S. 72.

Köy'ünden Talip Apaydın ve kentli Kemal Tahir'in elinde gelişen köy yazını, ya kendi ortamı içinde ya da — Orhan Kemal'de olduğu gibi — kent karşısında köylüyü işlemekte ve çok sayıda okuyucu bulmaktadır. Bu geniş ilginin nedeni biraz da köylü olmayan halkın köy konusundaki merakını giderme isteğinde aranmalıdır⁶⁴. Köyün ülkücü yorumlamalarından uzak, nesnel bir tutumla anlatımı, köy yazını'na aynı zamanda ilginç bir malzeme olma niteliğini de kazandırmaktadır. Örneğin Makal'ın, "Köy Hayatından Sahneler" başlığı altında toplanabilecek olan denemeleri, "köy"ün ilgi çekici olaylarının ve kişilerinin gerçekçi bir anlatımıdır. Bu "malzeme" özelliği, köy yazınına değerlendirmede, kişiyi "tedbirli" olmaya sürükleyecek bir noktadır. Bununla birlikte sanat değeri ne olursa olsun, köy yazını ürünlerinde köy çevresi ve köylü düşüncesinin tam anlamıyla dile geldiğinde şüphe yoktur.

Köy romanının etkileri monografik çalışmalar alanına sızarmakta da gecikmemiş ve yazın'a paralel olarak, "Köy İncelemeleri" nin sayısında büyük bir artış görülmüştür. Bu dönemin bilimsel uğraşları, bir yandan doktrinci ve tek yanlı özelliğini öte yandan Science Sociale'in monografi örneklerini bir yana bırakarak, dönemin genel tutumuna uygun olarak doğrudan doğruya Türkiye gerçeğine uygun yollar ve yöntemler geliştirmeği amaç edinmiştir:

† Örneğin İbrahim Yasa, 1950 de hazırlayarak 1960 da bastırıldığı "Sindel Köyü" incelemesinin "Konu ve Metod" bölümünde, bir yandan Durkheim Sosyolojisine karşı, yerinde yapılan bir araştırmayla doğrudan doğruya incelenen toplulukla temasa gelmenin gerekli olduğunu savunmakta, öte yandan Le Play monografilerini temel alan çalışmaları, gerek "köy ve çevresinin folklorını" ihmal edişleri, gerekse kendi yapımıza uygun olmayışları yönünden eleştirmektedir.

Bu dönem genel olarak gerçeklere eğilmeyi öğütleyen bir dönemdir. Sayıları oldukça kabarık olan gerçekçi araştırmaları ayrı ayrı ele almak, hem güç hem de gereksiz bir uğraştır. Ancak, Cahit Tanyol'un, Türk toplumunun sorunlarına Türkiye'nin sosyal yapısını göz önünde bulundurarak cevap aramak ve Türkiye gerçeğine göre düzenlenmiş anketlerle "köy"e gitmek ilkesinden kalkan araştırmalarını özellikle belirtmek gerekir⁶⁵.

64) Kemal Tahir'e göre, bir köylü, böyle sıradan, herkesin bildiği olayların romanlarda yer almasından şaşkınlık duymaktadır.

65) Cahit Tanyol'un bu alandaki çalışmaları arasında; "Baraklarda Örf ve Âdet Araştırmaları (Sosyoloji Dergisi, Sayı 7, 8, 9, 1952-54)", "Traktör

"1960 Devrimi"nden bu yana Türkiye'de fikir özgürlüğüne doğru atılan adımların sosyal sorunlarla uğraşanlara daha rahat bir ortamda çalışma olanakı sağladığı düşünülürken; bu türlü köy araştırmalarının verimli bir geleceğe açık olduğu söylenebilir. Bu bakımdan 1950-1960 yılları arasındaki dönemi daha köklü ve daha olumlu araştırmalar için bir hazırlık, bir geçiş dönemi saymak yerinde olur.

Günümüz Türkiyesinde 35 441 köyde 18 895 089 köylü yaşamaktadır⁶⁶. Genel nüfusun % 68.1 ini içinde barındıran köy, bir tarım ülkesi olan ve gelirinin büyük bir çoğunluğunu tarım ürünlerinden sağlayan Türkiye'de, diğer sosyal bakımlardan olduğu kadar ekonomik açıdan da büyük bir önem taşımaktadır. Köylü nüfusun 1927 den 1960 a kadar % 75,8 den ancak % 68.1 e indiği, (1955 sayımına göre) 15 ve daha yukarı yaşlardaki etkin (faal) nüfustan 9 418 520 inin tarım alanında çalıştığı gözönüne alındığında Türkiye'de en temel sorunun "köy ve köylü sorunu" olduğu açıkça belirir. Endüstrinin çok ağır ilerlediği Türkiye'de ilk plânda "köy"e yönelen bir ekonomik reform hareketinin, Ülke'nin bütününi geniş ölçüde etkileyecek bir sonuç sağlayacağı kolayca sezilebilir.

Bununla birlikte bir toplumsal yapı, çeşitli sosyal kurumlarla bu kurumların karşılıklı ilişkilerinden meydana geldiğine göre, herhangi bir kurumu diğerlerinden bağımsız olarak gözönüne almak oldukça tehlikelidir. Bu bakımdan köyü yalnız ekonomik açıdan değil, bütün sosyal kurumlarının karşılıklı etkileri yönünden ele alacak şekilde düzenlenmiş, köy çevresinin sosyal yapısına uygun "anket"ler hazırlamanın, köy sorununun çözümünde atılacak ilk ve en önemli adım olduğu söylenebilir. Ama, bireysel kalkışımlarla yapılacak tek tek anket uygulamalarının, umulan sonuçları doğurması beklenmez. Bu, ancak sağlam bir örgüt gerektiren geniş çaplı bir uğraşyla gerçekleştirilebilir.

Türkiye'nin "kurtuluş"u, belli bir açıdan, her bölgede ayrı ayrı her köyün ya da bir takım ilkelere göre seçilecek örnek köylerin, sosyologlar tarafından bütün sosyal kurumların birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyecek şekilde düzenlenmiş anketlerle incelenmesi ve bu incelemelerin vargularına göre hazırlanmış bir "plân"ın uygulanımıyla mümkündür. Ancak bu türlü bir davranıştan sonra gerçek anlamda "köye yönelme hareketi"nden söz edilebilir.

Giren 50 Köyde Nüfus Hareketlerinin ve İctimai Değişmelerinin Kontrolü (Sosyoloji Dergisi, sayı, 13-15, 1959)" ve "Peşke Binamlısı Köyü (Sosyoloji Dergisi, Sayı 16, 1962),, incelemelerinin adı anılabilir.

66) 1960 Genel Nüfus Sayımı. XL.